

X. TEFSİR AKADEMİSYENLERİ BULUŞMASI VE KUR'AN NÜZÛLÜNÜN MEDİNE DÖNEMİ SEMPOZYUMU

İsmail ÇALIŞKAN *
Zeynep CERAN **

Türkiye İlahiyat Fakülteleri Tefsir Anabilim Dalı akademisyenlerinin 10. buluşması, 17-19 Mayıs 2013 (Cuma-Pazar) tarihleri arasında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin evsahipliğinde Kahramanmaraş'ta gerçekleştirildi. Toplantının bir konferans, sekiz bildiri ve bir istişare oturumundan oluşan ilmi çalışma kısmı iki gün sürdü. Bir gün de gezi programına ayrılmıştı.

Toplantı açılışı, Cuma günü sabahleyin Mehmet Akif Ersoy Kültür Merkezi'nde yapıldı. Adet olduğu vech ile Kur'an tilavetinin ardından İlahiyat Fakültesi Dekanı İdris Şengül, KSÜ Rektörü Fatih Karaaslan, Belediye Başkanı Mustafa Poyraz ve Vali Şükrü Kocatepe birer konuşma yaptı. Selamlama konuşmalarının ardından son yıllarda Kur'an tarihi ve yazmalarının basımı alanında ciddi çalışmalar yürüten Tayyar Altıkulaç'ın suduğu "Kur'an'ın Mevsukiyeti Meselesi" adlı konferansa geçildi.

Altıkulaç, önce İslam dışında kalan semavî dinleri temel özellikleriyle tanıttı ve 'niçin İslam?' sorusunu gündeme getirdi. Bu sorunun cevabını, İslam dininin ve onun özünü ifade eden Kur'an-ı Kerim'in korunmuşluğuyla açıklayan Altıkulaç, bu korunmuşluğun sadece hıfz müessesesine değil, aynı zamanda kıraat ve vesikaya dayandığını ifade etti. Altıkulaç tebliğinin devamında Kur'an-ı Kerim'in mushaf haline getirilişinin aşamalarına değindi. Ardından tebliğin asıl konusunu teşkil eden 'dünyanın çeşitli bölgelerinde bulunup Hz. Osman dönemine nispet edilen mushaf- lar gerçekten onun çoğalttığı mushaf- lar mıdır?' sorusunu tartıştı. Uzun mülahalardan sonra bizzat şahsının incelediği ve transkribe ettiği bu mushaf- ların hiçbirinin, Hz. Osman döneminde çoğaltılmış mushaf olmadığı sonucuna ulaştığını, delilleriyle ifade etti. Altıkulaç, üzerinde derin incelemeler yaptığı bu mushaf- lara ait slayt- larla görsel bir şölene dönüştürdüğü tebliğini, müsteşriklerin Kur'an-ı Kerim'in korunmuşluğuna dair çalışmalarını, hüsn-i niyet taşımayan iddialarını ve bunlar karşısında müslüman akademisyenlere düşen görevleri açıklayarak tamamladı.

Bu yılki sempozyumun konusu geçen yılın devamı mahiyetinde olduğu için Medine dönemi Kur'an vahyine ayrılmıştı. Her iki sempozyumun amacı, başlangıç- tan itibaren Kur'an vahyinin gelişimini görmek, bu arada Kur'an tarihine de bir giriş yapmaktı. Son yıllarda İslam dünyasında Kur'an'ın muhtevası hakkında ciddi ça-

* Prof. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

** Arş. Gör., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İşmler yapılmakla birlikte, üzerinde derinlemesine durulan mevzu(lar), onun oluşum tarihi ve geçirdiği aşamalar ile bu tarihi seyrin Müslümanların Kur'an algısındaki yeri ve nihayet bu tarihi seyrin tefsir ilminin oluşumuyla ilgisidir. *Kur'an Nüzûlünün Medine Dönemi* adlı sempozyum işte bu kapsamda değerlendirilebilecek bir ilmi faaliyetti. Öğleden sonra başlayan ve başkanlığını Nasrullah Hacımüftüoğlu'nun yaptığı sempozyumun I. Oturumunda dört tebliğ sunuldu. Bilal Deliser, "*Kur'an-ı Kerim'in Medenî Ayetlerinde Hz. Peygamber'in Örnekliliği Bağlamında Toplumsal İnşa*" isimli tebliğinde soyut ilkeler konumundaki vahyin insan vasıtasıyla somuta dönüşmesi ve bu dönüşümde Hz. Peygamber'in özel durumu konularına yer verdi. Deliser, tebliğinde, inanca dönüşmüş toplumsal algıların, vahiy ve onun en temsilcisi olan Hz. Peygamber önderliğinde nasıl değiştiğini Medeni ayetler bağlamında ele aldı.

İkinci tebliğ ise "*Medeni Ayetlerde Münafık Tiplemesi ve Nifakın Teşhisinde Savaş Fonksiyonu*" başlığı ile Şadi Eren'e aitti. Eren, tebliğinin başında Medeni ayetlerde inşa edilen münafık tasavvurunun en ayırt edici psikolojik özelliklerine ve bu özelliklerin günlük hayattaki birtakım yansımalarına ayetler ışığında yer verdi. Ardından bu tasavvuru oluşturan birtakım unsurlar yardımıyla 'toplumsal hayatta nifakın teşhisi' konusuna geçti. Bu teşhiste savaş durumunun, fonksiyonu itibariyle diğer toplumsal olayların önüne geçtiğini vurguladı ve münafıkların savaşlar esnasında kendilerini nasıl belli ettiklerini, birtakım davranış örnekleri çerçevesinde ele aldı. Tebliğde Bedir, Uhud, Hendek savaşları ve Tebük seferi esnasında münafıkların, kendilerini samimi müslümanlardan ayıran tavırlarına ve Kur'an-ı Kerim'in bu tavırları şiddetle yeren ayetlerine geniş yer verdi. Eren'in tebliğinde vardığı önemli çıkarımlarından birisi, bir toplumun özellikle zor zamanlarında kendini gösteren münafıklığı, tarihin belirli bir kesitine ve belirli bir coğrafyaya has kılmanın yanlışlığı, münafıklığın şekil değiştirmekle beraber önemli bir toplumsal imtihan vasıtası olmaya her dönemde devam ettiğine dair bulgusu idi.

Medine dönemi, çeşitli yanları ile Mekke döneminden çok açık bir şekilde ayrılmaktadır. Münafıklık meselesi, Yahudilerle olan ilişkiler, müşriklerle yapılan savaşlar, tebliğ ve fetih faaliyetleri, çevredeki irili ufaklı krallık ve imparatorluklarla ilişkiler yanında bir de Medine Müslüman toplumunun oluşturulması vardır. On yıllık bir zaman süresinde bu girift olgular güçlü bir liderin ve ona sadakatle bağlanmış insanların çabası ile hallu fasl edilmişti. İşte bütün bu meseleler Medine'de oluşan toplumsal yapının siyasi tarafını karşımıza çıkarmaktadır. Nihat Uzun çalışmasında bu mevzuya odaklanmıştı: "*Medenî Süreler Bağlamında İlk İslâm Toplumunun Siyasi Kimliği*" Tebliğ sahibinin de vurguladığı gibi, Medine dönemi her ne kadar salt dini bir hareketmiş gibi görünse de işaret edilen meseleler gündeme geldiğinde çok ciddi bir siyasi yanının olduğu anlaşılmaktadır. Uzun, bu çok yönlü konuyu sadece ayetler paralelinde incelemiştir.

Oturumda son olarak Mahmut Ay, "*Kur'an Kıssalarını Hz. Muhammed'in Kıssası Paralelinde Okumak*" ismini verdiği çalışmasının büyük bölümünü, Kur'an kıssaları arasından en kapsamlı örnek olarak seçtiği Hz. Musa kıssasıyla Hz. Muhammed'in kıssası arasındaki benzerliklere ayırmıştı. Her iki elçinin de kıssalarının anlatıldığı ilk ayetlerin vahiy konusuna odaklanması, kıssaların neredeyse bütününün

tevhid-şirk mücadelesine yoğunlaşması, her ikisinin de tebliğlerinin ilk evresinin silahlı mücadele yerine sözlü tebliğe yani diyaloga ayrılmış olması benzerliklerden sadece birkaçıdır. Tebliğ sahibi, Hz. Musa ile Hz. Muhammed'i, Firavun ile Ebu Cehil'i özdeşleştirmiş, hem tevhid hem de şirk öncülerinin yöntem bakımından taşıdıkları büyük benzerliği ortaya koymuştur. Tevhid tarafına baktığımızda evlerin mescid edinilmesi, Allah Teâlâ'dan birtakım destekçilerin (Hz. Harun ve Hz. Ömer) yardımının talep edilmesi, şirk tarafına baktığımızda ise vahye gösterilen tepkinin ve tehdidin içeriği (işkence, vatanından çıkarılma, şairleri ve sihirbazları ilahi hakikatin önüne çıkarma vs.) her iki dönem için de geçerlidir. Hz. Musa döneminde Mısır'dan Filistin'e doğru gerçekleşen hicret, Hz. Muhammed döneminde Mekte'den Medine'ye gerçekleşmiştir. Mücadele sürecinin sonu da aynı şekilde olmuştur. Her iki peygambere de daha çok genç nesil iman etmiş ve tebliğ süreci ilahi hakikatin kesin zaferiyle sonuçlanmıştır.

Bu toplantıların tefsir akademisyenleri arasındaki istişare, tanışma ve ilmi çalışmalar dışında bir de halka dönük tarafı vardır. Bu amaçla yeni hizmete girmiş olan Abdulhamithan Camii'nde akşam namazından sonra görkemli bir *Kur'an Ziyafeti* tertip edildi.

İkinci günün sabah oturumu Suat Yıldırım'ın yönetiminde yine dört tebliğle gerçekleştirildi. İlk olarak Enver Bayram, "*Medeni Ayetlerde Hz. Peygamber'e Saygı*" konusunu ele aldı. Konuyu hitapta saygı, davranışta saygı olarak ikiye ayıran Bayram, Medeni ayetlerde saygı içeren ayetlerin daha fazla olduğunu, bu hitaplarda Peygamber'e saygı duymayı öğretmenin yanında hem daha edepli olmaya teşvikin hem de bütün insanlara saygı duymayı öğretmenin hedeflendiğini belirtti. Mevlüt Erten de sosyal bilimlerin yardımıyla "*Münafıkların Zihniyet Analizi*"ne odaklanmıştı. "*Akıl-Zekâ Ayrımı*"ndan hareketle münafıkların, vahyin hitabı ve Peygamber'in daveti karşısındaki tutumlarını hangi saiklerle geliştirdiklerini ve onların genel zihin yapılarını çözmeye çalışmıştı. Erten, akıl-zeka ayırımına dair teorik bilgilerden sonra bu ayırım bağlamında Medine'de zuhur etmiş olan münafıklık olgusuna geçti. Ona göre, münafıklık, güçlenen Müslüman topluma açıkça düşmanlık yapamayan insanların amaçlarına ulaşmak için kendilerini gizlemeleri sonucunda doğmuştu. Fakat bu, kişiliksiz ve kimliksiz bir davranış şeklidir. Onların Kur'an'da anlatılan bir takım davranışları, bu çerçevede değerlendirildiği zaman nasıl bir halet-i ruhiye ve zihniyete sahip oldukları rahatça çözülebilir. Olaylara süratle nüfuz etmeleri ve onlardan sonuçlar çıkarmaları, yani zeki olmaları ile maruf münafıklar, akıllarını vahyin önerileri doğrultusunda kullanmayarak kaybeden tarafta yer almışlardır.

"*Kur'an'da Medine Yahudilerinin Kimliği*" konulu tebliğinde Necmettin Gökçür, din-kültür ilişkisi ve söylem analizi bağlamında kimlik tespitine çalıştı. Buna göre Medeni surelerde Yahudilerin olumsuz yönleri ön plana çıkarılmış ve epeyce eleştiriler yapılmıştır. Gökçür, onlar için kullanılan 'Yahudi, benî İsrâil, ehlu'l-kitâb' gibi kavramların kısa açıklamasından sonra Tevbe suresi 30. ayeti merkeze alarak konuyu izaha kavuşturmaya çalıştı. Hüseyin Çelik de Gökçür'ün konusuyla paralel ama daha genel bir mevzuyu ele almıştı: "*Medeni Ayetlerde Ehl-i Kitabın Allah İnancı*". Çelik, her iki gurubun birbirinden farklı Allah algısına, bu inançlarda Onu kişiselleştirme ve insana benzetme eğilimlerine vurgu yaptıktan sonra Allah'a çocuk isna-

dı, Onun sevgilileri oldukları ve üstünlük iddiaları bağlamında konuyu detaylandırdı.

Oturumun son konuşmacısı yurtdışından bir misafir idi. Konu, Fas'ta son yıllarda Kur'an ve tefsir üzerine yürütülen ciddi araştırma ve programlarından birisine imza atan *Müessesetu'l-buhûsi'l-İslâmiyye ve'd-dirâsâti'l-ilmîyye* adlı kurumun faaliyetleri idi. Bu faaliyetlerin belki de en önemlisi olan *el-Câmi'u't-târîhî li tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı tefsir projesi, kurumun başkanı Şahid el-Buşeyhî tarafından tanıtıldı. Eski ve yeni bir çok tefsirin bir araya getirildiği ve birlikte kullanıldığı oldukça kapsamlı program bilgisayara kurulabildiği gibi internet üzerinden (<http://www.mobdii.com>) de kullanıma açılmış durumda.

Öğlenden sonra yapılan son oturumda tefsir akademisyenleri ve Tefsir Anabilim Dalı derslerinin sorunları ele alındı. Öncelikle birkaç yıldır faaliyet gösteren Tefsir Akademisyenleri Derneği'nin akibeti konuşuldu. Başkan Ziya Şen, derneğin yeterince destek görmediği için faaliyetlerinde zor durumda kaldığı, dolayısıyla devam ya da tamam için bir karar verilmesi gerektiğini anlattı. Ardından Celal Kırca, tefsir derslerinin Genel Yeterlilik Ölçütlerini Belirleme Komisyonu başkanı olarak söz aldı. Geçen yıl emekli olmasına rağmen bu görevini sürdüren Kırca, 2009'da Erzurum'da başlatılan çalışmaların bugüne kadarki aşamalarını özetledikten sonra, artık yeni bir aşamaya geçme vaktinin geldiğini belirtti. Bu nedenle, yeni bir komisyon kurularak fakültelerde Yeterlilik Ölçütlerinin ne derece uygulandığı ve daha da önemlisi alınan sonuçların hangi ölçülerde olduğunun denetlenmesini önerdi. Yapılan tartışma ve değerlendirmeler üzerine karar alma ve aldırma mahir olan oturum başkanı Lütfullah Cebeci'nin de yardımıyla derneğin kapatılmasına ve komisyonun kurulmamasına karar verildi.

Toplantı, değerlendirme konuşmaları ile tamamlandı. Konuşmalarda ilmi araştırmalarda ciddi, hassas çalışılması gereğine, İlahiyat fakültelerinin sayısının artması üzerine bir an önce hoca ihtiyacını karşılamak amacıyla özellikle doktora-larda acele edilmesinin uygun olmadığına dikkat çekildi. Sunulan tebliğlerde Medine dönemindeki vahyin muhtevasına odaklanıldığı, ancak Mekke-Medine kıyasının yapılmaması, Medine devri uygulamalarının ele alınmaması bir eksiklik olarak değerlendirildi. İlmi seviye ve kalitenin artması için gençlerin daha çok tebliğ sunmaları ise hassaten tenbihlenmesi önemliydi. Nitekim her tebliğin ardından yapılan müzakerelerde de genç akademisyenlerin ilmi çalışmalara girişmeleri takdir ve teşvik edilirken tebliğlere yöneltilen şu tür eleştiriler de yine aynı amaca matuf idi: Bazı tebliğler muhteva bakımından doyurucu değil, kaynak kullanımı zayıf, yer yer vaaz üslubuna kaçılmış, bilinen şeylerin tekrarı yapılmış, eleştirel bakış zayıf, tali meseleler üzerinde fazla durulup asıl konuya geç intikal ediliyor vs. Doğrusu, bu tür tenkit, uyarı ve tenbihler son derece yerindedir. Zira Kur'an ve tefsir çalışmalarının ilmi seviyesinin yükselmesi ve daha nitelikli eserlerin ortaya çıkması için Tefsir Akademisyenleri Buluşması'nın öncülük yapması ve yol göstermesi beklenmektedir.

Bu yılki toplantıdan kalan unutulmaz anı, Afşin, Ashab-ı Kehf Külliyesi ve Elbistan ziyareti idi. Kur'an'a konu olan bir kıssanın mekanında bulunmamız ve heyettekilerin tamamının bu konuyla şu ya da bu şekilde ilgilenmiş olması, ziyareti

daha da anlamlı kılıyordu. Nitekim gezi boyunca, özellikle Ashab-ı Kehf'in saklandığı mağarayı da barındıran geniş külliyyeyi ziyaret sırasında Kur'an'da anlatılan yerin gerçekten burası olup olmadığı, eğer burası ise bu adla maruf diğer yerlerin neden aynı adı aldığı, Kur'an'da anlatılan hikayenin burada cereyan ettiğinin yakın zamanda mahkeme kararıyla tescillendiği vs. konuları heyecanla konuşuldu ve tartışıldı. Öyle anlaşılıyor ki, Ashab-ı Kehf olayının cereyan ettiği mekanın neresi olduğu ne kadar tartışılırsa tartışılsın, bu ismin verildiği yerlerdeki bölge halkı, onu kendi gönlünde tescillemiş ve orayı asli hüviyeti ile kabullenmiştir. Bu yüzden 'Ashab-ı Kehf' mağarası diye nitelenen hangi yere gidilirse gidilsin, insanların, Kur'an'ın anlattığı kıssayı orada olmuş gibi gözünde canlandığı, adeta onlarla hemhal olduğu görülecektir. Toplantının ve özellikle de son günün yorgunluğu Elbistan'da Ceyhan nehrinin kaynağı başında yenilen yemek ve içilen çaylarla atıldı. Veda vaktinde ise gelecek yıl Sakarya'da buluşmak üzere ayrılık vaki oldu.

Son olarak bir noktaya temas ederek bitirelim. Bilindiği üzere son yıllarda İlahiyat fakültelerinin sayısı bir hayli artmış, bu rakam 90'ı aşmıştır. Tefsir sahası da bundan nasibini almış, her şeyden önce öğretim elemanı sayısı çoğalmıştır. Şöyle ki, tefsir akademisyenleri, 2005 yılında ilk toplantısını Van'da yaptığında katılımcı sayısı altmışa yaklaşmış, ikinci yıl bu sayı sekseni aşmıştı. Bu yıl ise ilk sayı dörde katlanmak üzereydi. 48 profesör, 23 doçent, 65 yardımcı doçent, 21 öğretim görevlisi ve 33 araştırma görevlisi ile katılanlar 200 civarında idi. Katılmayanların da bu sayının yarısına yakın bir yekun tuttuğunu hesaba katarsak tablo netleşir. Bu sahada kendini ilme adanmış insanların bereketli bir toprakta neşv-ü nema bulması sevindiricidir. Diğer taraftan bu durum organize yapan tarafı da zorda bırakmaktadır. Fakat sadece fakültelerin bu yükü kaldıramayacağı açıktır. Ancak başta rektörlükler olmak üzere valilikler, belediyeler ve şehir esnafının maddi-manevi desteği ile bu zorluğun üstesinden gelinmektedir. Nitekim önceki yıllarda olduğu gibi bu yıl da Kahramanmaraş'ta bu güzel sünnet aynen tekrarlandı. Elbette onlara büyük şükran borcumuzu unutmmuş değiliz.